

Depresija

Vrijeme u kojem živimo vrijeme je puno pritiska, pa nema bolje riječi za naše stanje od „pritisnutosti“ (lat. *de+premo*; part. *depressum*). Kao što se srednji vijek mogao smatrati razdobljem konverzivnih poremećaja, koje je puk razvijao slušajući o (svojim) grijesima na propovijedi i liječio ih jednako sugestivnom intervencijom svetaca, a prijelaz 19/20. stoljeće razdobljem freudovskih neuroza, tako kasno 20. stoljeće i početak našeg, 21., možemo smatrati vremenom psihosomatskih bolesti, alergija, poremećaja ličnosti i raspoloženja.

Naravno, raspoloženje je prvenstveno subjektivno i relativno: kada je, prije nekoliko tjedana, objavljeno da je Zagreb „najdepresivniji grad“ u Hrvatskoj, zapravo se ispostavilo da se u tom gradu „samo“ propisuje najviše antidepresiva, što svakako nije isto. Čovjek se može zapitati može li se, uopće, neka subpopulacija smatrati „depresivnom“? Povijest govori da može, premda generalizacije te vrste treba uzeti s velikom rezervom.

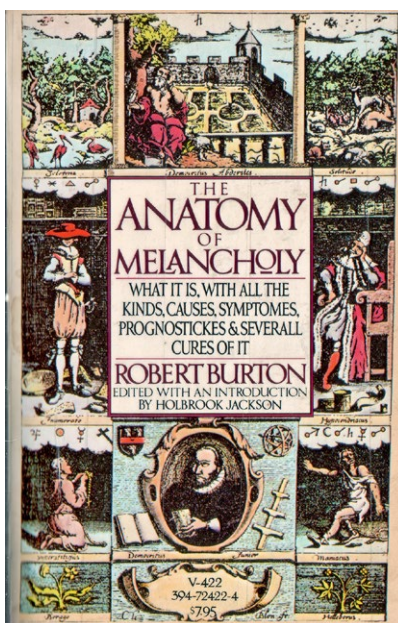
Premda ne postoji kao zasebna bolest, „istarska deboleca“ (slabost) privlačila je desetljećima pažnju psihijataru (Riječana Franje Jelašića, Slobodana Ćuka i Eduarda Pavlovića, na primjer), ali i jednog projekta koji su 1960-ih financirali američki Nacionalni instituti za zdravlje (NIH). Zastupljenost „debolece“ – karakterizirane adinamijom (potištenost, „padanje s nogu“, kolabiranje), hiperalgezijom (glavobolja, bolovi u trbuhu) i hipohondrijom – u puku je varirala od 10% (u gradovima) do 50% (na selu). Ispostavilo se i da od sličnih tegoba „boluju“ i stanovnici drugih krajeva (Turopolja), premda ih ne zovu „debolecom“.¹

U svom nautičkom priručniku *Nautica mediterranea* iz 1602. godine Rimljanin Bartolomeo Crescenzo (1565-1605) piše da morlački robovi na galijama umiru od melankolije. Govoreći o Morovlahe, Crescenzo misli na Morovlahe, dakle, slaven-sko stanovništvo iz zaleđa gradova

Pojam depresije, bolesti koja muči sve veći broj ljudi današnjice, kao i pristup njezinom poimanju, razvijao se i mijenjao još od antičkih vremena: nekada je doživljavana kao suvišak „crne žuči“, a danas kao manjak serotonina, nekada je nazivana melankolijom i acedijom, danas debolecom i depresijom. Međutim, depresija je pronašla put i u sve pore različitih kultura, zaokupljajući medicinu i znanost, filozofiju i psihologiju, književnost i film.

prof. dr. sc. Amir Muzur, dr. med.,

*Katedra za društvene i humanističke znanosti u medicini
Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*

Naslovnica knjige *The Anatomy of Melancholy* (Anatomija melankolije) Roberta Burtona iz 1638. godine

istočnojadranske obale – ukratko – na nas, *šćavune*. Spominjući melankoliju, pak, Crescenzo rabi koncept nešto širi od današnje depresije, ali povijesno tijesno povezan s njome.² Naime, premda neki simptomi depresije iščitavaju već u mezopotamijskim spisima ili biblijskim pričama o

Jobu, Šaulu, Joni, Jakovi ili Davidu,³ zapravo je termin melankolija nastao povezivanjem suviška „crne žuči“ (grč. *mélas* + *cholé*) s poremećajem zdravlja kao balansa (eukrazije) četiri tekućina hipokratske humoralne doktrine. U grčko doba, međutim, melankolija ne znači neminovno bolest i štetu: Aristotel je povezuje s umjetničkom i filozofskom kreativnošću, navodeći Sokrata, Platona, pjesnike i junake koji, navodno, dokazuju da genij leži upravo u crnoj žuči. Ovu ideju,⁴ koju reflektira i aforizam *Tko pjeva, zlo ne misli, a tko misli, nije mu do pjesme*, mogli bismo potkrijepiti i dugim nizom stvaralaca koji su, po svemu sudeći, trpjeli simptome depresije: Isaac Newton i Charles Darwin, William James i Friedrich Nietzsche, Abraham Lincoln i Winston Churchill, Hans Christian Andersen, Charles Dickens, Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Lav Nikolajevič Tolstoj, Mark Twain, Ernest Hemingway i Agatha Christie, Michelangelo, Francisco Goya y Lucientes, Edgar Degas, Paul Gauguin, Vincent van Gogh, Wolfgang Amadeus Mozart, Gustav Mahler, Ray Charles, Woody Allen i tko zna tko sve ne.⁵ I u naših se autora tu i tamo nalazi

¹Cooper M, Lemkau PV, Kesic B, Buzina R. Methodological problems in the epidemiology of „deboleca“. *Am J Public Health Nations Health*. 1967;57(1):87-93.; Pavlovic E, Vucic M. Deboleca: culturally determined behaviour in Istria. *Psychopathology*. 1997;30(4):215-22.

²Lawlor C. *From Melancholia to Prozac: A History of Depression*. New York: Oxford University Press; 2012.

³Ivelić J. *Biblija i depresija*. U: Ljubičić Đ, ur. *Depresija i duhovnost*. Rijeka: Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci; 2010:183-196.

⁴Vidi i promišljanje o vezi manično-depresivnog poremećaja i kreativnosti u: Kay Radfield Jamison. *Touched with Fire: Manic-Depressive Illness and the Artistic Temperament*. New York: Simon and Schuster; 1996.

pokoje (stidljivo) priznanje depresije, kao u Krležu koji od nje trpi i „po nekoliko dana“. Trenutno se procjenjuje da je depresijom zahvaćen svaki deseti stanovnik Zemlje (pri čemu je bolest dvostruko raširenija među ženama): društvena stigma koja prati depresivne u nekim razvijenim sredinama, moguće je, prijeći mnoge druge da progovore o svojoj bolesti. Do 2020. će, po predviđanjima Svjetske zdravstvene organizacije, depresija postati jednim od prvih dva zdravstvena problema svijeta, a već sada se na ovu temu objavljuje oko 3000 znanstvenih članaka godišnje.

Naravno, treba razlikovati kliničku depresiju od povremenih poremećaja raspoloženja. Klinička depresija može se manifestirati u rasponu od blagih do vrlo teških oblika. Oni koji su iskusili depresiju kažu da bi za nju trebalo izmisliti novu riječ i vjerojatno imaju pravo kada kažu da onaj tko je nije proživio, a o njoj piše ili je pokušava liječiti, nalikuje zubaru koji nije iskusio zubobolju. Najvjerodostojniji su, stoga, i najupečatljiviji opisi depresije onih kojima je ona otežavala život, poput američkog biologa Lewisa Wolperta (*Malignant Sadness: the Anatomy of Depression*), švedskog liječnika Axela Munthea (*Villa San Michele*), Williama Styrona (*Darkness Visible*) i drugih.

Za razliku od antike, u srednjem vijeku melankolija (koju je u rimsko doba prihvatio i promovirao Galen, vjerujući da moždano tkivo materijalizira tok osjećaja koji je u melankoliji poremećen⁶) počinje biti tumačena kao grijeh⁷ koji, između ostaloga, uljenjuje redovnike (bolest sada dobiva i novo ime – *acedia/accidie*).⁸ I baš kad se, 1638., pojavila i dotad najpodrobnija studija melankolije (*The Anatomy of Melancholy*) engleskog teologa Roberta Burtona (koji je i sam trpio od ove bolesti i ustvrdio da „piše o melankoliji kako bi je, zaokupljen, izbjegao“, ali je pritom vjerovao u aristotelovsku vezu melankolije i duhovitosti), drugi

je engleski pisac, Richard Baker, u svom djelu *Chronicle* iz 1665., uveo za nju novi termin – depresija. Kasnije će ovaj naziv nadvladati sve stare, a početak će se, u drugom značenju, rabiti i u fiziologiji i u ekonomiji.

Kao što su se s vremenom mijenjali nazivi za depresiju tako su se mijenjala i tumačenja njena nastanka i liječenja. Do 19. stoljeća, melankolija/depresija je vjerojatno brkana sa shizofrenijom i drugim poremećajima.⁹ Početkom 20. stoljeća javlja se nekoliko pokušaja „sistematizacije“ depresije: Emil Kraepelin identificira poremećaje raspoloženja s manično-depresivnim stanjima, Kurt Schneider razlikuje „endogenu“ i „reaktivnu“ depresiju, Sigmund Freud (1917) u melankoliji vidi odgovor na gubitak – stvarni (smrt voljene osobe) ili simbolički (neuspjeh realizacije nekog cilja), Viktor Frankl pokušava svojom logoterapijom „ispuniti egzistencijalni vakuum“ deprimiranih itd. Godine 1952. slučajno je uočeno da antituberkulotik izoniazid djeluje povoljno na depresivne bolesnike,¹⁰ a u moderno je doba depresija povezana s niskom razinom serotonina, što je svakako otvorilo nove terapijske mogućnosti (između ostalog, američko je tržište

osvojio kulturni *Prozac*, selektivni inhibitor ponovnog presinaptičkog preuzimanja serotonina, o kojemu su pisane knjige¹¹ i snimani filmovi.¹² Zanimljivi su pokusi rađeni 1990-ih i u trščanskom Laboratoriju za više moždane funkcije Zavoda za fiziologiju Medicinskog fakulteta, pod vodstvom neurolingvistica Franca Fabbra, koji su pokazali kako se „intruzivne misli“ (inače karakteristične za depresiju) jednostavno mogu odagnati „artikulatornom supresijom“ – ponavljanjem molitve ili slijeda brojeva.¹³

Melankolija nije pojam istovjetan s depresijom i treba je shvatiti prvenstveno kao sindrom oblikovan odgovarajućom kulturom¹⁴ (utjecaj kulture može se iščitati i iz nazivlja kojim se opisuje deprimiranog/depresivnog odnosno melankoličnog: *jadan, nikakav, bijedan/bidan, mizeran, slab, utučen, snužden, tužan, potišten, sve su mu lađe potonule*, a mlađi u novije vrijeme rabe i anglizme poput *down* ili *bad*). I dok opsežne studije nastoje dokazati može li se¹⁵ ili ne može¹⁶ razlučiti melankoliju od depresije, suvišak crne žuči kola negdje u nama: na nama je da se nadamo da će nam, mjesto crnih misli, ipak donijeti kreativni poriv i dovitljivost.

⁵Wikipedia. List of people with major depressive disorder. http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=List_of_people_with_major_depressive_disorder&oldid=563647933.

⁶Cf. Zimmerman F. The history of melancholy. *Journal of the International Institute*. 1995;2(2):1-4.

⁷Daly RW. Before depression: the medieval vice of acedia. *Psychiatry*. 2007;70(1):30-51.

⁸Cf. Wolpert L. *Malignant Sadness: The Anatomy of Depression*. London: Faber and Faber; 2006.

⁹Jansson Å. Mood disorders and the brain: depression, melancholia, and the historiography of psychiatry. *Med Hist*. 2011;55(3):393-9.

¹⁰Cf. Nemade R, Staats Reiss N, Dombeck M. Historical understandings of depression. http://www.pvmhmr.org/poc/view_doc.php?type=doc&id=12995&cn=5

¹¹Listening to Prozac Petera D. Kramera (1993.), *Prozac Nation* Elizabeth Wurtzel (1994.), *Talking Back to Prozac* Petera Breggina (1994.), *Prozac Diary* Lauren Slater (1998.), *Plato, Not Prozac!* Loua Marinoffa (1999.) itd.

¹²*Prozac Nation* (2001.), *Love and Other Drugs* (2010.) i dr.

¹³Fabbro F, Muzur A, Bellen R, Calacione R, Bava A. Effects of praying and a working memory task in participants trained in meditation and controls on the occurrence of spontaneous thoughts. *Percept Mot Skills*. 1999;88(3 Pt 1):765-70.

¹⁴Cf. Kleinman A, Good B. *Culture and Depression*. Berkeley: University of California Press; 1985.

¹⁵Radden J. Is this dame melancholy?: equating today's depression and past melancholia. *Philosophy, Psychiatry & Psychology*. 2003;10(1):37-52.

¹⁶Lewis AJ. Melancholia: a historical review. *J Ment Sci*. 1934;80(328):1-42.